

ЗАБУТА ПАМ'ЯТКА ДРЕВНЬОГО МІСТА

Історична канва давнього Ніжина багата на смачні для пошуковців деталі. Вони білими плямами нагадують про себе, серед насиченого і бурхливого історичного процесу міста над Остром. Здавалося, місцеву історію давним-давно вивчили і дослідили, та багатогранний камінь краєзнавства щоразу виблискує новими гранями. В свою чергу це зумовлює актуальність місцевого історичного знання, вогник якого й надалі не згасне. Однією з багатьох таємниць та навіть прогалин у краєзнавчій справі знаменитого Ніжина є так званий Георгієвський Ветхоріздвяний чоловічий монастир.

Колись на високих берегах Остра, закутаний у низку земляних валів, він височів фортецею, ніби захований серед лісу урочища Ветхе. Як і тоді, зараз Ветхе — це околиця міста. Кінцева зупинка автобусного маршруту так і називається, замикаючи ніжинський мікрорайон “Фрунзівка” (народна назва, тут знаходився колгосп ім. М. Фрунзе). Як не дивно, точної дати заснування монастиря, так само як і узгодженої його історії, немає. Це пояснюється відсутністю письмових джерел та несистемною, вкрай не частою, археологічною роботою, що не дає, в свою чергу, можливості відтворити минуле скиту. Епізодичні згадування обителі в працях деяких дослідників краю надають нам такі бажані уривки невід’ємної складової історії славного міста.

У історика церкви *Філарета Гумілевського* знаходимо припущення про заснування монастиря ще в XIV столітті. На такий здогад архієпископа наштовхнуло знайдення під час перебудови однієї з церков монастиря на початку XIX століття, закладного каменю з написами, коріння яких заходить у XIV століття.

Михайло Ломоносов
студент 4 курсу
історичного факультету
Ніжинського державного
університету
імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин

Знову ж таки відсутність документальних підстав не дає вільно розпоряджатися даним судженням. Але нещодавно стараннями місцевих і не тільки археологів в урочищі Ветхе було виявлено поселення післятатарського типу (XIII—XIV ст.). Цей факт дає змогу поєднати його історичну долю зі старовинним скитом, поки що шляхом варіацій та припущень.

Також мають місце згадки про обитель у доробку історика, родом із Чернігівщини, *О.М. Лазаревського*. Його скептичний погляд на віхи існування монастиря не вважає твердження *Гумілевського* чимось вартісним.

Цікаво, що в українській Вікіпедії про Георгієвську Ветхоріздвяну чоловічу обитель теж є спогад. Там вона постає ще під іменем Красноостровський монастир, адже пагорб, на якому він стояв, серед місцевих називався “Красний острів”. Та головне, що вільна енциклопедія подає дату заснування монастиря, — перша половина XVII століття. Можемо припускати, що назва “Красний острів” походить ще з часів поселень Київської Русі. Отож, плутанина з часом заснування скиту триває.

Завдяки старанням ніжинського краєзнавця *О. Морозова* маємо фрагментарний опис монастирських будівель. Як вже згадувалося, Ветхоріздвяний монастир скоріше нагадував фортецю, за стінами якої під час набігів ворогів знаходило прихисток чимало народу. Також у середині XVII століття там була дере-в’яна церква Різдва Богородиці, яка згодом згоріла. Пізніше, вже в XVIII столітті, було збудовано ще два храми — Брамну церкву Різдва Іоанна Предтечі та храм на честь Св. Георгія, покровителя Ніжина.

У бурхливій історичній річці козацької доби обитель Різдва Богородиці ніби заново народжується, про неї пишуть у літописах та обдаровують маєтностями. Приміром, *Богдан Хмельницький* пожалував монастиреві містечко Мрин, а коли останнє перейшло до Чернігівської єпархії, його син *Юрій* віддав на утримання монастиря село Салтикову Дівицю та інші менші села. *Іван Скоропадський* підтвердив свого часу десятьма універсалами всі наявні монастирські володіння.

Автор статті — переможець
конкурсу науково-популярних статей
ДФФД України 2015 р.

Та були й гіркі сторінки історії скиту. Зокрема, під час військових кампаній *Івана Виговського* в районі Конотопу проти російських військ у Ніжин прибув московський каральний загін, що пограбував монастир і вивіз дзвони та книги до Москви.

Від XVIII століття монастир із довгою та оповитою легендами історією перетворюється у “філію” Благовіщенського чоловічого монастиря.

Відомо також про монастирське кладовище, де знайшли останній спочинок відомі діячі. Серед них багато служителів церкви, полковник *Іван Багратіон*, директор Ніжинської гімназії вищих наук *Василь Кукольник* та інші.

З приходом до Ніжина радянської влади колишні стіни осердя чернецтва та молитов були перетворені в дитячий притулок. А починаючи від 1930-х років монастирські будівлі потрапили під протекцію місцевого колгоспу. Духовні цінності виявилися нижчими за матеріальні, і Ветхоріздвяна обитель впала під натиском нової ідеології. Храми та інші будови стали корисним будівельним матеріалом. Не залишилося навіть надгробків кладовища. Зараз про монастир нагадує лише одинока каплиця, що виникла тут у 1990-х та численні часточки в фундаментах навколишніх приватних будинків мікрорайону.

Не згасає спогад про монастир і у старожилів. Зокрема, сторічна *Варвара Науменко* в 2013 році згадувала про те, як у 1960-х роках, працюючи вчителькою, повела дітей у Ветхе. Граючись, школярі знайшли дивну плиту. Виявилось, то надгробок монастирського кладовища. Скільки не зверталася небайдужа вчителька до місцевої влади — все марно. А міг би

бути ще один пам'ятник культури, один тільки храм чого коштував. Та з часом і знайдену плиту хтось вкрав. Нині місце повністю вкрили приватні садиби, назавжди ховаючи історичну правду серед городів та хат.

Монастир не згадувався у найповнішій краєзнавчій енциклопедії “Історія міст і сіл УРСР” (том 25 “Чернігівська область”, К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972). Місцеві тодішні науковці теж забули про вартісний науковий об'єкт. І ота прогалина майже в століття остаточно відрізала сучасних істориків від найменших відголосків давньої пам'ятки, яка існувала і розвивалася разом із Ніжином на одній із його околиць. ■

Георгієвський Ветхоріздвяний чоловічий монастир

Фото Ніжина виконано 9 червня 2011 року під час повітряного хресного ходу із чудотворними мощами святиителя Іоанна (www.orthodox.cn.ua)